

РЕЦЕНЗІЇ

НОВІ ОБРІЇ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Stibbe A. ECOLINGUISTICS. LANGUAGE, ECOLOGY AND THE STORIES WE LIVE BY. – London and New York: Routledge Taylor and Francis Group, 2015. – 210 p.

Книгу британського дослідника Аррана Стіббе «Еколінгвістика. Мова, екологія та історії, якими ми живемо» присвячено багатоаспектному аналізу еколінгвістики як напрямку сучасних міждисциплінарних досліджень у галузі гуманітарних наук. Автор розглядає еколінгвістику як узагальнювальний термін для широкого спектру підходів до вивчення взаємозв'язків між мовою і навколишнім середовищем, зокрема з погляду критичного дискурс-аналізу, і пропонує читачеві ознайомитись як із теоретико-методологічними засадами, так і з практичними аспектами аналізу різних типів дискурсу, тою чи тою мірою сфокусованих на екологічній тематиці.

Книга складається зі вступу, восьми розділів, висновків, додатків, які вміщують докладний перелік даних, проаналізованих у запропонованих автором дослідженнях, словника лінгвістичних термінів, а також алфавітний покажчик.

У вступі п'ять частин: «Історії, якими ми живемо» («The stories we live by»), «Еко» еколінгвістики («The 'eco' of ecolinguistics»), «Лінгвістика» еколінгвістики («The 'linguistics' of ecolinguistics»), «Екософія» («Ecosophy»), «Екософія цієї книги» («The ecosophy of this book»). У першій частині вступу «Історії, якими ми живемо» автор обґрунтовує термін «еколінгвістика» і стверджує, що еколінгвістика займається вивченням загальних мовних структур, які впливають на те, як люди сприймають світ навколо і як до нього ставляться (с. 1). Зокрема, вона зосереджена на історіях, якими ми живемо, а саме тих ментальних моделях, що впливають на поведінку людей і лежать в основі тих екологічних проблем, з якими стикається людство. Основною тезою всієї книги є твердження, що зв'язок між екологією і мовою полягає в тому, що те, як люди ставляться один до одного і до навколишнього світу, зумовлено нашими думками, концептами, ідеями, ідеологіями і світобаченням, які формуються через мову (с. 2).

У частині «Еко» еколінгвістики» автор окреслює спектр досліджень у галузі еко-критики і зосереджує увагу на таких провідних на сьогодні сферах досліджень, як екопоетика (Дж. Гаррард, С. Нікербокер), екофемінізм (К. Адамс, Л. Груен), екопсихологія (А. Фішер), екосоціологія (П. Стівенс), політична екологія (П. Роббінс) й енвайронментальна комунікація (Дж. Кокс). Стверджено, що термін «екологія» було вперше застосовано до лінгвістичних досліджень у 1970-х роках, а вчені С. Стеффенсен і А. Філл розглядають мову в межах чотирьох підходів: як частину символічної екології, соціокультурної екології, когнітивної екології і природної екології. Частину «Лінгвістика» еколінгвістики» присвячено розгляду підходів до лінгвістичного аналізу дискурсу з метою виявлення історій, якими ми живемо, а також опису тих лінгвістичних і міждисциплінарних теорій, які може бути застосовано в процесі критичного дискурс-аналізу.

У частинах «Екософія» і «Екософія цієї книги» автор визначає спектр філософських течій, які в сукупності складають екософію як напрям досліджень (від антропоцентризму до екоцентризму, від неолібералізму до соціалізму, локалізму й анархізму, від оптимізму до песимізму тощо), а також окреслює її засадничі принципи: цінність життя, добробут, щасливе життя сьогодні й у майбутньому, турбота, чіткі рамки експлуатації навколишнього середовища, соціальна справедливість, адаптація. Отже,

мету лінгвістичного аналізу різних типів дискурсу Арран Стіббе вбачає в їхньому подальшому вивченні з позиції екоософії.

Перший розділ книги «Ідеології і дискурс» («Ideologies and Discourse») присвячено класифікації дискурсу з огляду на відображені в ньому ідеології. Автор спирається на результати досліджень таких учених, як Н. Феарклоу, А. Беккет, Т. Лок, які вивчають як власне поняття ідеології, так і способи її репрезентації на рівні тексту, і виокремлює три категорії дискурсу залежно від ідеології, яку вони несуть у собі. Так, деструктивні типи дискурсу (*destructive discourses*), до якого належать зокрема економічний, рекламний дискурси, дискурс тваринної індустрії, представляють ідеології, які йдуть врозріз із тими чи іншими аспектами екоософії (А. Gear, М. Хеллдей, У. Тремп). Амбівалентні типи дискурсу (*ambivalent discourses*) переслідують позитивні цілі вирішення екологічних проблем, але є породженням того самого суспільства, що і деструктивні типи дискурсу, і тому можуть перебувати під впливом політичних чи комерційних інтересів (Л. Бентон-Шорт, Р. Александер, П. Мюльхойслер). Ефективні типи дискурсу (*beneficial discourses*) репрезентують ідеології, які активно заохочують людей захищати системи, які підтримують життя (А. Гоатлі, Р. Брінгхерст). Крім того, А. Стіббе наводить методи лінгвістичного аналізу, спрямовані на вивчення зазначених вище типів дискурсу з метою виявлення способів репрезентації ідеологій, які стоять за тими чи тими мовними формами.

У другому розділі книги «Фрейми і побудова фреймових структур» («Frames and Framing») автор визначає поняття «фрейм» і обґрунтовує можливість його застосування до аналізу різних типів дискурсу в межах еколінгвістики. Арран Стіббе називає дослідження, які стосуються критичного дискурс-аналізу текстів на екологічну тематику. Наприклад, І. Блекмор і Т. Холмс запропонували схему лінгвістичного аналізу фреймів і в результаті дослідження онлайн матеріалів, які стосувалися теми благодійності з метою захисту навколишнього середовища, встановили, що фрейм «захист природи» («*protecting nature*») було репрезентовано на рівні лексем «*shopped*», «*discounts*», «*customers*» (с. 48); А. Дарнтон і М. Кірк провели критичний дискурс-аналіз фреймів, які стосуються міжнародного розвитку, розділивши їх на «позитивні» й «негативні» відповідно до мети впливу на політиків (наприклад, фрейм морального порядку є негативним фреймом, у межах якого «недорозвинені» нації вважаються дітьми, які повинні зростати на уроках «дорослих» націй, а такі фрейми, як «розвиток є свобода» («*development is freedom*») і «розвиток є відповідальність» («*development is responsibility*») є прикладами позитивних фреймів, оскільки вони не спрямовані на підпорядкування так званих «недорозвинених» націй) (с. 49); С. Крістмас, Л. Райт, Л. Морріс та інші вчені досліджували фрейми, які стосувалися підтримки зв'язків із різноманітними формами життя в природі, у результаті чого було виокремлено чотири історії «природа знаходить спосіб» («*Nature finds a way*»), «природа не здатна залишатись на плаву» («*Nature can't keep up*»), «людство знаходить спосіб» («*Humanity finds a way*»), «людство не здатне залишатись на плаву» («*Humanity can't keep up*») (с. 51). Також значну частину розділу присвячено дискурс-аналізу таких фреймів, як «зміна клімату є проблемою» («*climate change is a problem*»), «зміна клімату є перешкодою» («*climate change is a predicament*»), «природа є ресурсом» («*nature is a resource*»).

У третьому розділі «Метафори» («*Metaphors*») Арран Стіббе трактує власне поняття «метафора», а також порівнює його з поняттям «фрейм», спираючись на дослідження Д. Таннена, Б. Нерліха, П. Чілтона та інших науковців. Зокрема, автор наводить результати дослідження Ребекки Солніт, яка пояснює різницю між метафоричними і неметафоричними фреймовими структурами на прикладі фрейму «зміна клімату» («*climate change*»), і Джима Хенсона, який займається дослідженням фрейму «бомба сповільненої дії» («*time bomb*») у контексті екотематики. Крім того, автор звертається до дискурс-аналізу таких когнітивних метафор, як «природа є змаганням»

(«nature is a competition»), «природа є битвою» («nature is a battle»), «природа є війною» («nature is a war»), «природа є механізмом» («nature is a machine»), «природа є організмом» («nature is an organism»), «планета є пацієнтом» («planet is a patient»), «природа є бібліотекою» («nature is a library»), «природа є спільнотою» («nature is a community») тощо.

У четвертому розділі «Оцінювання і схеми оцінки» («Evaluations and appraisal patterns») запропоновано засадничі принципи теорії оцінки (appraisal theory), розробленої Дж. Мартіном і Д. Роуз, П. Уайтом, Р. Салві й Дж. Тернбуллом. Автор визначає теорію оцінки як таку, що займається вивченням, у який спосіб письменники/мовці схвалюють чи не схвалюють певні явища, захоплюються чи ненавидять, аплодують чи критикують, а також як вони змушують своїх читачів/слухачів робити те саме (с. 85). Надалі А. Стіббе звертається до аналізу лінгвістичних засобів вираження оцінки в різних типах дискурсу, належних до різних культур. Як приклади позитивних понять автор наводить «успіх» («success»), «зручність» («convenience»), «економічне зростання» («economic growth»), а до негативних зараховує «темряву» («dark»), «щурів» («rats») тощо. Також значну частину розділу присвячено докладному дискурс-аналізу поняття «погода» («weather») в текстах різних жанрів західних і східних культур.

У п'ятому розділі «Ідентичності» («Identities») автор поділяє думку Т. Кромптона і Т. Кассера про те, що екокомунікація повинна бути спрямована на рівень цінностей та ідентичності, оскільки лише зміна ідентичності може по-справжньому вплинути на зміну людської поведінки (с. 105). У цьому контексті автор зазначає, що еколінгвістика досліджує, як мова в суспільстві здатна дати поштовх розвитку екологічно деструктивних ідентичностей і як вона може допомогти людям опиратися таким проявам, а також які альтернативні екологічно ефективні можливості існують для переосмислення себе на рівні поведінки, мовлення і власне текстів різних жанрів.

У шостому розділі «Переконавання і маркери фактичності» («Convictions and Facticity Patterns») Арран Стіббе відстоює думку про те, що тексти виконують подвійну функцію – насамперед пропонують певні твердження і потім представляють їх правдивими, фальшивими, точними чи непевними, впливаючи в такий спосіб на переконавання реципієнтів (с. 127). Спираючись на дослідження фактичності в рамках цілого ряду дисциплін, зокрема дискурсивної психології (Дж. Поттер), соціології науки (Б. Латур, С. Вуглар), політичного дискурс-аналізу (П. Чілтон, Н. Феарклоу), інших видів дискурс-аналізу (Дж. Мартін, Д. Роуз, Т. Ван Леувен), автор окреслює лінгвістичні засоби, які використовують для формування суспільних переконань стосовно екологічних питань.

У сьомому розділі «Стирання» («Erasure») з'ясовано підходи до дослідження не лише тих тем, які є експліцитно представленими в текстах, але і тих, які були витіснені за межі або вилучені з них. Арран Стіббе доводить, що еколінгвістика відіграє значну роль у дослідженні лінгвістичних засобів руйнації концепту природного світу на рівні текстів, вивченні тих елементів, які залишились за межами дискурсу, а також аналізі можливостей відновлення того, що було вилучено. Автор наводить численні підходи до визначення поняття «стирання» в межах міждисциплінарних досліджень (В. Намасте, П. Бейкер, С. Еллес, Т. Ван Леувен), а також наводить результати досліджень Дж. Еверетта і Д. Ноя, які аналізують знищення корінного і бідного населення з дискурсу екологічної модернізації в результаті нерівномірного розподілу екоресурсів; М. Букчіна, який зосереджується на питаннях соціальної справедливості екологічного дискурсу; М. Шлеппергрелл, яка аналізує лінгвістичні характеристики, що призводять до стирання людей з екодискурсу; Дж. Бергера і М. Кана, які займаються проблемами стирання тварин з текстів на екологічну тематику. Крім того, автор книги узагальнює методологічні підходи до вивчення екодискурсу з позиції дослідження феномена стирання на рівні текстів.

У восьмому розділі «Значущість і турбота» («Salience and Re-Minding») зосереджено на дослідженні лінгвістичних способів привернення уваги до проблеми стирання екологічної тематики з текстів різних типів дискурсу. Арран Стіббе стверджує, що еколінгвістика є формою турботи в тому сенсі, що вона привертає увагу до стирання екосистем, від яких залежить життя, з дискурсу масової лінгвістики (с. 163). Автор наводить численні приклади досліджень ролі метонімії (Д. Абрам), знеособлювання (Н. Феарклоу), індивідуалізації (Н. Феарклоу), використання означених і неозначених артиклів (Ч. Айнстайн), активації (Т. ван Леувен) у процесі підкреслення значущості екологічних проблем у різних типах дискурсу.

У висновках до книги автор підсумовує окреслені теорії і підходи до дослідження екодискурсу в межах лінгвістики, а також пропонує власні визначення еколінгвістики, її роль вбачає в аналізі мови, що фіксує історії з життям, оцінює такі історії відповідно до принципів екософії, протистоїть історіям, які ідуть врозріз із екософією, і робить свій внесок у пошук нових історій (с. 183). Загалом Арран Стіббе робить значний внесок у визначення ключових понять у галузі еколінгвістики, а також розширює рамки лінгвістичних досліджень міждисциплінарними підходами до дискурс-аналізу.

Н. О. Гач